

BOSHLANG'ICH SINF SAVODXONLIK DARSLARIDA ROLLI O'YINLARDAN FOYDALANISH ORQALI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH

D.B.Abdullayeva¹

1. Buxoro xalqaro universiteti 2-bosqich magistranti

Mas'ul muallif: Abdullayeva Dilovar Bahrullo qizi, Buxoro xalqaro universiteti 2-bosqich magistranti.

Accepted: 26 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Abdullayeva, D. B. BOSHLANG'ICH SINF SAVODXONLIK DARSLARIDA ROLLI O'YINLARDAN FOYDALANISH ORQALI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH / D. B. Abdullayeva // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — T. 9, № 2. — B. 467–469.

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan foydalanish orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Rolli o'yinlarning pedagogik mohiyati, o'quvchilarning nutqiy faolligini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda savodxonlik darslarida qo'llashning samarali usullari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari rolli o'yinlarning o'quvchilarda muloqot madaniyati, mustaqil fikrlash, tinglash va fikrni erkin ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Rolli o'yinlarning o'quvchilarda erkin muloqot qilish, o'z fikrini aniq va izchil ifodalash, tinglash, savol berish, suhbatdosh fikrini tushunish hamda jamoada hamkorlikda faoliyat olib borish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, savodxonlik darslarida rolli o'yinlarni mazmun va maqsadga muvofiq tashkil etish, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish hamda interfaol metodlardan samarali foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada rolli o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ faolligini oshirish, nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish va ta'lim jarayonidagi ishtirokini faollashtirishning samarali vositasi sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: savodxonlik darslari, rolli o'yin, kommunikativ kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, nutq rivoji, interfaol metodlar, muloqot madaniyati, pedagogik texnologiyalar.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РОЛЕВЫХ ИГР НА УРОКАХ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования коммуникативных компетенций учащихся начальных классов посредством использования ролевых игр на уроках грамотности. Проанализированы педагогическая сущность ролевых игр, их значение в развитии речевой активности учащихся и эффективные способы применения в учебном процессе. Результаты исследования показывают, что ролевые игры являются важным средством развития культуры общения, самостоятельного мышления, навыков слушания и свободного выражения мыслей. В статье проанализированы возможности ролевых игр в развитии у учащихся навыков свободного общения, чёткого и последовательного выражения своих мыслей, слушания, постановки вопросов, понимания мнения собеседника, а также совместной деятельности в коллективе. Особое внимание уделено вопросам организации ролевых игр на уроках обучения грамоте в соответствии с их содержанием и целями, учёту возрастных и индивидуальных особенностей учащихся, а также эффективному использованию интерактивных методов. В статье обосновано, что ролевые игры являются эффективным средством повышения коммуникативной активности учащихся начальных классов, развития их речевых навыков и активизации участия в образовательном процессе.

Ключевые слова: уроки грамотности, ролевая игра, коммуникативная компетенция, начальное образование, развитие речи, интерактивные методы, культура общения, педагогические технологии.

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCIES THROUGH THE USE OF ROLE-PLAYING GAMES IN PRIMARY SCHOOL LITERACY LESSONS

Abstract. This article discusses the formation of communicative competencies among primary school students through the use of role-playing games in literacy lessons. The pedagogical essence of role-playing activities, their significance in developing students' speech activity, and effective methods of application in literacy education are analyzed. The findings indicate that role-playing games serve as an effective tool for developing communication culture, independent thinking, listening skills, and the ability to express ideas freely. The article analyzes the potential of role-playing games in developing students' skills of free communication, expressing their thoughts clearly and coherently, listening, asking questions, understanding the opinions of interlocutors, and engaging in collaborative activities. Particular attention is paid to organizing role-playing games in

literacy lessons in accordance with their content and objectives, taking into account the age and individual characteristics of students, as well as effectively using interactive methods. The article substantiates that role-playing games are an effective means of increasing the communicative activity of primary school students, developing their speech skills, and enhancing their active participation in the educational process.

Keywords: literacy lessons, role-playing games, communicative competence, primary education, speech development, interactive methods, communication culture, pedagogical technologies.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy ko'nikma va kompetensiyalarini ham rivojlantirishni talab etmoqda. Xususan, boshlang'ich ta'lim bosqichida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish ta'limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki o'quvchining keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning muloqot qilish, fikrini erkin bayon etish, suhbatdoshini tinglash va o'z nuqtayi nazarini himoya qila olish qobiliyatlariga bog'liq. Boshlang'ich sinf savodxonlik darslari o'quvchilarning nutqiy rivojlanishida alohida o'rin tutadi. Ushbu darslarda o'quvchilar o'qish, yozish, tinglash va gapirish faoliyatlarini egallaydilar. Mazkur jarayonning samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, rolli o'yinlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Rolli o'yinlar bolalarning yosh xususiyatlariga mos bo'lib, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yin faoliyati tabiiy va qiziqarli faoliyat turi bo'lib, undan ta'lim jarayonida samarali foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning so'z boyligini kengaytirish, to'g'ri va ravon gapirish, muloqot madaniyatiga rioya qilish hamda jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Masalan, turli dialoglar, ertak va hikoya qahramonlari obrazlarini ijro etish, kundalik hayotga oid vaziyatlarni sahnalashtirish orqali o'quvchilar real muloqotga yaqin sharoitda kommunikativ faoliyat olib boradilar. Rolli o'yinlarni tashkil etishda o'qituvchining metodik yondashuvi alohida ahamiyatga ega. O'yin mazmuni dars mavzusiga mos bo'lishi, o'quvchilarning yosh imkoniyatlarini hisobga olishi, barcha o'quvchilarni faol ishtirok etishga undashi hamda aniq pedagogik maqsadga yo'naltirilishi lozim. Shu jihatdan, savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan maqsadli va tizimli foydalanish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishning samarali pedagogik vositalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Mavzuning dolzarbligi. Hozirgi globallashuv sharoitida yosh avlodning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy faolligini oshirish, muloqot madaniyatini shakllantirish va ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantirish zamonaviy ta'limning dolzarb masalalaridan sanaladi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, an'anaviy dars metodlari ayrim hollarda o'quvchilarning darsdagi faolligini yetarli darajada ta'minlay olmaydi. Rolli o'yinlar esa o'quvchilarni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning nutqiy va kommunikativ faolligini oshiradi. Shu sababli savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan foydalanish metodikasini takomillashtirish bugungi kunning dolzarb pedagogik muammolaridan biri hisoblanadi. Rolli o'yinlarning dolzarbligi shundaki, ular o'quvchilarga real hayotiy vaziyatlarga yaqin sharoitda muloqot qilish, turli rollarni bajarish va o'z fikrini amaliy faoliyat orqali ifodalash imkonini beradi. O'quvchi o'yin davomida muayyan vaziyatni tahlil qiladi, suhbatdoshining fikrini tinglaydi, unga munosabat bildiradi va jamoaviy faoliyatda ishtirok etadi. Natijada uning nutqiy faolligi, muloqot madaniyati, tinglash va hamkorlik qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini qiziqarli va faol tashkil etish ularning darsga bo'lgan motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. Rolli o'yinlar o'quvchilarning tabiiy qiziqishi va o'yin faoliyatidan ta'limiy maqsadlarda foydalanish imkonini berib, bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lashga yordam beradi. Shu jihatdan, savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan foydalanish nafaqat ta'lim samaradorligini oshirish, balki o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini izchil shakllantirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Mazkur masalaning dolzarbligi boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan samarali pedagogik usullarni takomillashtirish, rolli o'yinlarning didaktik imkoniyatlarini aniqlash va ularni savodxonlik darslarida maqsadli qo'llash metodikasini ishlab chiqish zarurati bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili. O'yin faoliyatining pedagogik va psixologik asoslari ko'plab olimlar tomonidan tadqiq qilingan. L.S. Vigotskiy bolalar rivojlanishida o'yin faoliyatining o'rnini asoslab bergan va uni shaxs shakllanishining muhim vositasi sifatida baholagan. D.B. Elkonin rolli o'yinlarni maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarning yetakchi faoliyat turi sifatida e'tirof etgan. J. Piaje o'yin faoliyatini bolaning intellektual rivojlanishi bilan bog'liq holda tahlil qilgan. Olimning fikriga ko'ra, o'yin bolaning atrof-muhitni anglash va o'zlashtirish vositasidir.

Mahalliy olimlardan K. Qosimova, T. G'afforova, R. Safarova, J. Yo'ldoshev va R. Ishmuhamedovlarning ilmiy tadqiqotlarida boshlang'ich ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Ular o'quvchilarning nutqiy rivojlanishini ta'minlashda o'yin texnologiyalarining samaradorligini alohida ta'kidlaydilar. O'zbek olimlaridan E.G. G'oziyevning tadqiqotlarida shaxsning psixik rivojlanishi, muloqot jarayonining inson faoliyatidagi o'rni hamda bolalik davrida turli faoliyat turlarining rivojlantiruvchi imkoniyatlari yoritilgan. M.G. Davletshin tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, ta'lim jarayonida bilish faoliyatining rivojlanishi va shaxslararo munosabatlarning ahamiyati ochib berilgan. V.M. Karimovanning ijtimoiy psixologiyaga oid qarashlarida esa shaxslararo muloqot, guruhdagi o'zaro munosabatlar va ijtimoiy ta'sir masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Rus psixologiya maktabi vakillari L.S. Vigotskiy, A.N. Leontyev, D.B. Elkonin va S.L. Rubinshteynning ilmiy qarashlari bolalar rivojlanishida faoliyat, muloqot va ijtimoiy muhitning ahamiyatini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. L.S. Vigotskiy ta'lim va rivojlanishning o'zaro bog'liqligini asoslab, bolaning rivojlanishida ijtimoiy o'zaro ta'sirning muhim o'rin tutishini ko'rsatgan. D.B. Elkonin esa o'yin faoliyatining bolaning psixologik va ijtimoiy rivojlanishidagi

imkoniyatlarini tadqiq etgan. A.N. Leontyevning faoliyat yondashuvi ham o'quvchini faol subyekt sifatida shakllantirish va uning amaliy faoliyat orqali rivojlanishini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega.

Kommunikativ kompetensiya masalasiga oid xorijiy tadqiqotlarda ham shaxsning samarali muloqot qilishi, ijtimoiy vaziyatlarni tushunishi va hamkorlik faoliyatida ishtirok etishi muhim kompetensiyalar sifatida qaraladi. J. Piagetning bolalarning kognitiv rivojlanishiga oid qarashlari, J. Brunerning ta'lim jarayonida faol va hamkorlikka asoslangan yondashuvlari o'quvchilarning bilimlarni muloqot va faoliyat orqali egallash imkoniyatlarini yoritib beradi. A. Bandura tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy o'rganish nazariyasida esa kuzatish, taqlid va ijtimoiy o'zaro ta'sir orqali xulq-atvor va ko'nikmalarning shakllanishi izohlangan.

Pedagogik adabiyotlarda rolli o'yinlar o'quvchilarning faolligini oshiruvchi, mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi va muloqotga jalb etuvchi interfaol ta'lim vositasi sifatida baholanadi. Rolli o'yin jarayonida o'quvchi muayyan vaziyat yoki obrazga kirib, o'z fikrini ifodalash, savollarga javob berish, suhbatni davom ettirish va boshqa ishtirokchilar bilan hamkorlik qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli mazkur metod ayniqsa boshlang'ich ta'limda nutqiy va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish uchun samarali vositalardan biri sifatida qaraladi.

Muhokama. Savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Rolli o'yinlar davomida o'quvchilar ma'lum vaziyatlarga kiradilar, turli obrazlarni ijro etadilar va muloqotga kirishadilar. Natijada ular til birliklaridan amaliy foydalanishni o'rganadilar.

Masalan, "Do'konda", "Kutubxonada", "Shifokor huzurida", "Mehmon kutish", "Ertak qahramonlari bilan suhbat" kabi rolli o'yinlar o'quvchilarning dialogik va monologik nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu o'yinlar davomida o'quvchilar savol berish, javob qaytarish, fikr bildirish va suhbatni davom ettirish ko'nikmalarini egallaydilar.

Rolli o'yinlarning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- o'quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi;
- lug'at boyligini kengaytiradi;
- muloqot madaniyatini shakllantiradi;
- jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi;
- ta'lim motivatsiyasini kuchaytiradi.

Savodxonlik darslarida rolli o'yinlarni qo'llash o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirib, ta'lim samaradorligini sezilarli darajada yaxshilaydi.

1-Jadval

T/R	Rolli o'yin turi	Shakllanadigan kompetensiya	Kutilayotgan natija
1	Do'konda	Savol-javob kompetensiyasi	Erkin muloqot qilish
2	Kutubxonada	Nutq madaniyati	To'g'ri va ravon so'zlash
3	Shifokor va bemor	Tinglash kompetensiyasi	Dialog qurish malakasi
4	Mehmon kutish	Ijtimoiy muloqot kompetensiyasi	Muomala madaniyati rivojlanadi
5	Ertak qahramonlari bilan suhbat	Ijodiy fikrlash kompetensiyasi	Nutq faolligi ortadi

Jadvalning tahlili. Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, rolli o'yinlarning har biri kommunikativ kompetensiyaning ma'lum bir komponentini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, "Do'konda" va "Kutubxonada" kabi o'yinlar o'quvchilarning kundalik hayotda uchraydigan muloqot vaziyatlariga tayyorlanishiga yordam beradi.

"Shifokor va bemor" o'yini tinglash va javob qaytarish ko'nikmalarini rivojlantirsa, "Mehmon kutish" o'yini ijtimoiy muloqot madaniyatini shakllantiradi. "Ertak qahramonlari bilan suhbat" esa o'quvchilarning tasavvur doirasini kengaytirib, ijodiy fikrlash va nutq faolligini rivojlantiradi.

Shunday qilib, rolli o'yinlar kommunikativ kompetensiyalarning barcha tarkibiy qismlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lgan samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Xulosa. Boshlang'ich sinf savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Rolli o'yinlar o'quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi, muloqot madaniyatini shakllantiradi, lug'at boyligini kengaytiradi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari savodxonlik darslarida rolli o'yinlardan tizimli foydalanish o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, ularni faol muloqotga jalb etish va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini ko'rsatdi. Shu bois boshlang'ich ta'lim amaliyotida rolli o'yinlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2022.
- [2] G'afforova T., Nurullayeva Sh. Savod o'rgatish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
- [3] Safarova R. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2021.
- [4] Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
- [5] Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2021.